

Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 jako kierunek dla edukacji

MONIKA STASZEWICZ • DOMINIKA WALCZAK

ZNACZENIE UMIEJĘTNOŚCI I ROLA EDUKACJI

Uczenie się jest niezbywalnym elementem biografii człowieka. Zasadniczą konsekwencją uczenia się jest nabywanie i rozwijanie umiejętności. Szczególnie dziś coraz trudniej nie dostrzegać znaczenia umiejętności w życiu gospodarczym, społecznym i osobistym. Posiadanie odpowiednich umiejętności przyczynia się bowiem do zwiększenia aktywności, satysfakcji, poczucia sprawstwa i autonomii w różnych obszarach życia i w konsekwencji zwiększa szanse na urzeczywistnienie idei wysokiej jakości życia.

Permanentny rozwój umiejętności oznacza uczenie się przez całe życie człowieka w różnych jego wymiarach, kontekstach i przestrzeniach. A zatem obejmuje wszystkie rodzaje uczenia się i rozwoju osobistego – uczenie się i rozwój w formalnym środowisku edukacyjnym oraz uczenie się i rozwój w zróżnicowanym środowisku i sytuacjach pozaformalnych. Obejmuje także uczenie się i rozwój, które wynikają z osobistych potrzeb, możliwości, zainteresowań oraz uczenie się, które pojawia się w trakcie codziennej aktywności.

Postawienie umiejętności w centralnym punkcie wymusza nowe spojrzenie na rolę edukacji w życiu człowieka – rozumianej jako edukacja formalna, pozaformalna i uczenie się nieformalne¹; jako całościowy proces uczenia się dzieci, młodzieży, dorosłych zróżnicowanych pod względem społeczno-demograficznym.

Najważniejsze wydaje się więc przygotowanie obywateli do ciągłego zdobywania nowych umiejętności i efektywnego ich wykorzystywania w warunkach, których jeszcze nie znamy. Stąd centralne znaczenie umiejętności wykorzystania wiedzy adekwatnie do potrzeb, możliwości i różnych kontekstów, a nie jedynie określenie konkretnego zasobu wiadomości do opanowania.

¹ **Edukacja formalna** – kształcenie realizowane przez publiczne i niepubliczne szkoły oraz inne podmioty systemu oświaty, uczelnie oraz inne podmioty systemu szkolnictwa wyższego, w ramach programów, które prowadzą do uzyskania kwalifikacji petynych, kwalifikacji nadawanych po ukończeniu studiów podyplomowych, o których mowa w art. 160 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. poz. 1668 z późn. zm.) albo kwalifikacji w zawodzie, o której mowa w art. 10 ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2018 r. poz. 1457, 1560 i 1669); **Edukacja pozaformalna** – kształcenie i szkolenie realizowane w ramach programów, które nie prowadzą do uzyskania kwalifikacji petynych lub kwalifikacji nadawanych po ukończeniu studiów podyplomowych albo kwalifikacji w zawodzie (art. 2 pkt 3 ustawy z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji – Dz.U. z 2018 r. poz. 2153); **Uczenie się nieformalne** – uzyskiwanie efektów uczenia się poprzez różnego rodzaju aktywność poza edukacją formalną i edukacją pozaformalną.

ZINTEGROWANA STRATEGIA UMIEJĘTNOŚCI 2030 JAKO KIERUNEK DLA EDUKACJI

W centrum tak rozumianej edukacji staje poszukiwanie efektywnych i kreatywnych sposobów rozwijania umiejętności podstawowych, przekrojowych, zawodowych² oraz twórczego łączenia umiejętności z różnych dziedzin wiedzy, na co w szczególności sposób w swoich zapisach zwraca uwagę dokument, jakim jest Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030, podkreślając konieczność:

- popularyzacji nauk ścisłych i przyrodniczych, nauk inżynieryjno-technicznych i sztuki w edukacji formalnej i pozaformalnej, w tym wyposażenie/doposażenie szkół, placówek systemu oświaty, uczelni;
- promowania kooperacji między naukami ścisłymi a naukami społecznymi i humanistycznymi;
- popularyzacji wśród dziewcząt i kobiet nauk ścisłych i przyrodniczych oraz nauk inżynieryjno-technicznych jako kierunków kształcenia i specjalizacji zawodowej.

ZINTEGROWANA STRATEGIA UMIEJĘTNOŚCI 2030

Dokumentem określającym ramy strategiczne polityki na rzecz rozwoju umiejętności jest Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (ZSU 2030)³, do której opracowania Polska została zobowiązana w ramach Umowy Partnerstwa: *W Polsce zostanie opracowana zintegrowana strategia rozwoju umiejętności obejmująca cały system edukacji i szkoleń. Strategia powinna obejmować edukację ogólną, zawodową, uczenie się przez całe życie oraz szkolnictwo wyższe. Powinna uwzględniać*

² **Umiejętności podstawowe** – rozumienia i tworzenia informacji; wielojęzyczności, matematyczne, w zakresie nauk przyrodniczych; technologii i inżynierii. **Umiejętności przekrojowe** – cyfrowe; osobiste, społeczne i w zakresie uczenia się; obywatelskie; w zakresie przedsiębiorczości; w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej; w zakresie myślenia krytycznego i kompleksowego rozwiązywania problemów; w zakresie pracy zespołowej; zdolność adaptacji do nowych warunków; przywódcze; związane z wielokulturowością; związane z kreatywnością i innowacyjnością. **Umiejętności zawodowe** – zdolności wykorzystania wiedzy z określonej branży/dziedziny oraz nabytych sprawności do wykonywania określonych i specyficznych dla danej profesji działań.

³ Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 składa się z dwóch części: *Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030* (część ogólna), Warszawa 2019, *Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030* (część szczegółowa), *Polityka na rzecz rozwijania umiejętności zgodnie z ideą uczenia się przez całe życie*, Warszawa 2020.

zarówno stroną popytową (zapotrzebowanie na określone kompetencje i kwalifikacje), jak i podaźową (dostępność kwalifikacji i kompetencji w społeczeństwie). Ponadto powinna zawierać takie elementy, jak: metody przewidywania zapotrzebowania na kompetencje i kwalifikacje, ich rozwój, odpowiednie ich dostosowywanie do potrzeb rynku pracy i gospodarki, efektywne ich zastosowanie oraz system zarządzania i koordynacji. Ponadto strategia powinna uwzględniać wymogi związane z modelem społeczno-gospodarczym rozwoju kraju, wyartykułowanym w SOR⁴. Realizacja strategii może mieć charakter stopniowy i w pierwszej kolejności obejmować: szkolnictwo zawodowe, uczenie się przez całe życie oraz szkolnictwo wyższe”.

Uzasadnieniem dla idei opracowania strategii dotyczącej rozwoju umiejętności był wymuszony przez dynamicznie zachodzące zmiany społeczne, gospodarcze i środowiskowe nowy sposób myślenia o umiejętnościach, w tym o możliwościach ich rozwijania, umiejętnościach osób odpowiedzialnych za ich kształtowanie oraz kulturze organizacyjnej instytucji rozwijających umiejętności.

W Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030 słowo „umiejętność” oznacza zdolność do prawidłowego i sprawnego wykonywania określonego rodzaju czynności, zadania lub funkcji. Przez „prawidłowe wykonywanie” rozumie się wykorzystywanie w działaniu odpowiedniej wiedzy teoretycznej i praktycznej oraz stosowanie się do norm społecznych, w szczególności odnoszących się do danego rodzaju działalności. Zatem przyjęta w Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030 definicja terminu „umiejętność” koresponduje z definicją przyjętą w ustawie o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji, jest także zbieżna z zaleceniami Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiej Ramy Kwalifikacji (ERK) oraz jest spójna z definicją przyjętą przez OECD⁵.

⁴ SOR – Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).

⁵ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030* (część ogólna), s. 19-20.

MONIKA STASZEWICZ DOMINIKA WALCZAK

Nadrzędnymi celami ZSU 2030 są: wzmocnienie kapitału społecznego, włączenie społeczne, wzrost gospodarczy i osiągnięcie wysokiej jakości życia. Warunkami realizacji sformułowanych celów jest:

- podnoszenie poziomu umiejętności kluczowych u dzieci, młodzieży i osób dorosłych,
- rozwijanie i upowszechnianie kultury uczenia się nastawionej na aktywny i ciągły rozwój umiejętności,
- zwiększenie udziału pracodawców w rozwoju i lepsze wykorzystanie umiejętności,
- budowanie efektywnego systemu diagnozowania i informowania o obecnym stanie i zapotrzebowaniu na umiejętności,
- wypracowanie skutecznych i trwałych mechanizmów współpracy i koordynacji międzyresortowej oraz międzysektorowej w zakresie rozwoju umiejętności,
- wyrównywanie szans w dostępie do rozwoju i możliwości wykorzystania umiejętności⁶.

Istotne jest, że ZSU 2030 stwarza ramy dla działania interesariuszy zaangażowanych w procesy na rzecz nabywania i rozwijania umiejętności oraz umożliwia:

- projektowanie spójnej polityki na rzecz kształtowania i rozwijania umiejętności w myśl idei uczenia się przez całe życie,
- skoordynowanie działań zaangażowanych stron na rzecz umiejętności,
- zwiększenie aktywności edukacyjnej i zawodowej we wszystkich grupach społecznych, a szczególnie wśród osób o niskich umiejętnościach lub narażonych na wykluczenie społeczne,
- wzmacnianie świadomości na temat znaczenia umiejętności dla osiągania korzyści indywidualnych, gospodarczych i społecznych,
- zapewnienie równego dostępu do: informacji o zasobach umiejętności i zapotrzebowaniu na nie, doradztwa edukacyjnego i zawodowego oraz ofert edukacyjnych i szkoleniowych związanych z rozwojem umiejętności⁷.

Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 ma status polityki publicznej (ustawa z dnia 15 lipca 2020 roku o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r., poz. 1378), co oznacza, że określa ona podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym w danej dziedzinie lub na danym obszarze, które wynikają bezpośrednio ze średniookresowej strategii rozwoju kraju, czyli Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju⁸.

ZSU 2030 wpisuje się w Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, uzupełnia i rozwija horyzontalne zintegrowane strategie rozwoju, nawiązuje do rządowych programów wspierających rozwój społeczeństwa obywatelskiego, stanowi punkt odniesienia strategii rozwoju województw. Co więcej, ZSU 2030 uwzględnia dorobek międzynarodowej Unii Europejskiej i Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), w tym między innymi nawiązuje do założeń Nowego Europejskiego Programu na rzecz Umiejętności, odnosi się do ram wyznaczonych przez OECD do opracowywania skutecznych polityk w zakresie umiejętności⁹.

Zapisy ZSU 2030 stanowią podstawę określenia planów zagospodarowania funduszy krajowych i europejskich na rzecz rozwoju umiejętności. Stanowią także układ odniesienia dla najkorzystniejszego planowania projektów i programów przez dysponentów poszczególnych części budżetu państwa, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne podmioty publiczne i prywatne. Tym samym zapisy ZSU 2030 (część szczegółowa) należy traktować jako merytoryczny drogowskaz dla określenia i optymalizacji planów oraz alokacji funduszy krajowych i europejskich na rzecz rozwoju umiejętności na poziomie krajowym i regionalnym¹⁰.

Podjmując działania na rzecz urealniania zapisów Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030,

⁸ Ministerstwo Edukacji i Nauki, *Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030* (część szczegółowa). *Polityka na rzecz rozwijania umiejętności zgodnie z ideą uczenia się przez całe życie*, s. 7.

⁹ Ministerstwo Edukacji Narodowej, s. 24-25.

¹⁰ Ministerstwo Edukacji i Nauki, s. 7.

⁶ Ibidem, s. 11-12.

⁷ Ibidem, s. 22.

ZINTEGROWANA STRATEGIA UMIEJĘTNOŚCI 2030 JAKO KIERUNEK DLA EDUKACJI

w sferze edukacji należy pamiętać, że leżące u jej podstaw założenia będą wdrażane w konkretnych warunkach instytucjonalnych (ustrój szkolny, mechanizmy zarządzania i finansowania edukacji, mechanizmy przygotowania zawodowego i doskonalenia kadry), strukturalnych (zróżnicowanie regionalne sieci szkolnej, zróżnicowanie kompetencyjne obywateli, zróżnicowanie warunków społecznych pracy poszczególnych szkół i innych instytucji edukacyjnych), kulturowych (kultura pracy kadry pedagogicznej, postawy społeczne wobec edukacji formalnej i uczenia się przez całe życie). Konieczne jest stałe obserwowanie interakcji przygotowanych rozwiązań z rzeczywistością. To, co na poziomie idei wydaje się słuszne, w zetknięciu z realiami wdrożeniowymi może przynosić nieoczekiwane skutki. Dlatego konieczne są mechanizmy stałego ewaluowania efektów zaproponowanych rozwiązań dydaktycznych, organizacyjnych, zarządczych i wypracowanie mechanizmów wprowadzania adekwatnych modyfikacji wdrożeniowych, tak by osiągać efekt wspierania rozwoju umiejętności. Opracowanie mechanizmów monitoringu, adekwatne modyfikacje oraz ewaluacja zakłada konieczność analizy treści podstawy programowej dla wszystkich etapów edukacyjnych i typów szkół pod względem założeń edukacyjnych. Konieczne też będzie wypracowanie mechanizmów monitorowania coraz bardziej dynamicznie rozwijających się form edukacji pozaformalnej oraz procesów nieformalnego uczenia się, które prowadzą do kształtowania umiejętności przydatnych w życiu zawodowym, społecznym i prywatnym.

Realizacja tego działania wymaga przeprowadzenia na bieżąco monitoringu i analizy danych dotyczących warunków pracy nauczycieli. Analiza musi z jednej strony opierać się na uwarunkowaniach wynikających z przepisów prawa oświatowego, jak również z realiów funkcjonowania szkół i kultury pracy nauczycieli, o których informacje powinny być zbierane za pomocą badań edukacyjnych. Zebrane dane, płynące z nich wnioski i rekomendacje powinny być przedmiotem systematycznych konsultacji z ekspertami, w tym z przedstawicielami ośrodków doskonalenia nauczycieli.

Potrzeba pracy nad harmonizacją współdziałania decydentów, kadr zarządzających i uczących, struktur organizacyjnych jest akceptowana przez wszystkich interesariuszy procesów edukacyjnych. Jednakże jak wynika z literatury przedmiotu, trudności mogą być uwarunkowane między innymi modelami finansowania, procesami administracyjnymi, zarządzaniem instytucjami, metodami kształcenia i rozwoju kadr edukacyjnych, kulturą organizacyjną szkoły, a także nawykami pracy nauczycieli. Tymczasem przewyższanie tych trudności musi opierać się na powszechnie ugruntowanym przekonaniu co do kierunku zmian w kształtowaniu umiejętności. •

DR MONIKA STASZEWICZ – doktor nauk humanistycznych z zakresu pedagogiki ze specjalizacją pedagogika alternatywna i edukacja ustawiczna, wieloletni pracownik naukowo-dydaktyczny, badaczka społeczna, dziekanka wydziału, koordynatorka i realizatorka krajowych i międzynarodowych konferencji, szkoleń, warsztatów, prelegentka na licznych seminariach i konferencjach naukowych poświęconych edukacji, menadżerka projektów badawczo-rozwojowych i wdrożeniowych z zakresu edukacji dorosłych.

DR DOMINIKA WALCZAK – doktor nauk humanistycznych z zakresu socjologii, wieloletni wykładowca akademicki, autorka i współautorka licznych badań naukowych i publikacji z zakresu socjologii edukacji, zwłaszcza dotyczących warunków pracy nauczycieli, systemu nauki i szkolnictwa wyższego, studiów doktoranckich, przebiegu karier naukowych, mobilności międzynarodowej studentów i naukowców, prelegentka na licznych seminariach i konferencjach naukowych poświęconych edukacji, kierownik Zespołu Badań i Analiz Edukacyjnych w Instytucie Badań Edukacyjnych, współautorka Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030.